
Nelítostný bojovník se závislostmi

Nelítostný bojovník se závislostmi

Docent Jaroslav Skála celý svůj život zasvětil válce s alkoholismem. Letos oslavil devadesátiny Vrchní vymítač alkoholismu v Česku a průkopník nových způsobů léčby závislostí Jaroslav Skála nedávno oslavil devadesátiny. Letos je to také přesně pětadesát let, co v Praze založil vůbec první záchytnou stanici na světě. Docentu Jaroslavu Skálovi vynesl celosvětové renomé jeho nápad: záchytná stanice. Uvědomil si totiž, že chroničtí opilci se sice můžou dočkat svého finálního deliria až po stovkách tahů, ale že někdy i poměrně střídmy člověk nemusí cestou z oslav jmenin s kolegy přežít jedno jediné setkání s alkoholem. Prostě se udusí zvratky, někam spadne, něco ho přejede...

Přesně 18. května 1951 začala v Praze fungovat takzvaná „ochranná stanice“. Tři dny zela prázdnotou, pak se jejím prvním dočasným obyvatelem stal ruský námořní inženýr. Po dvou letech dostala definitivu pod úředním názvem záchytná stanice. Jaroslavu Skálovi však nepřinesla jen celosvětovou slávu, ale také hromadu starostí. „Často jsme chodili na kobereček po udání vlivných soudruhů, kteří se k nám dostali. Až se dneska divím, jak pevné jsme tehdy měli nervy,“ vzpomíná.

Stanice byla otevřena paradoxně v době, kdy těžký alkoholik Klement Gottwald ve stavu chorobné opilosti podepisoval jeden rozsudek smrti nad druhým. A ještě jedna věc stojí za zdůraznění: záchytka neodpovídala jednomu z kategorických imperativů té doby „Sovětský svaz - náš vzor!“ V zemi, kde zítra již znamená včera, totiž nic podobného neexistovalo. Mimochodem, někteří sovětské soudruzi si masivní alkoholismus ve své zemi vysvětlovali tak, že zatímco za cara mužik pil ze zoufalství, nyní pije z radosti, a jde jen o to, nahradit v jeho konzumaci vodku ušlechtlejším šampaňským.

Alkohol změnil jeho plány

Jaroslav Skála, kluk z plzeňské škodovácké rodiny a student tělovýchovy, se dal na medicínu i proto, že jeho maminka obdivovala zubaře, ke kterému chodila. Zájem o psychiatrii v něm během stáže v tehdy německém Královci zase probudil docent Mauz, žák proslulého typologa lidí Ernsta Kretschmera.

A alkohol? „Hned po nástupu na pražskou psychiatrickou kliniku mě tehdejší předseda českého abstinentního svazu profesor Bohuslav Hořejší poslal na mezinárodní konferenci o alkoholu, prý proto, že jsem uměl jazyky. Konala se v září 1946 v Bruselu a tlumočila tam mimo jiné paní Olga Masaryková-Rewilliodová. Nu a já, holobrádek, tam mezi zasloužilými alkohology začal pomalu chápat, že ta prostinká molekula etanolu dokáže s tělem i duší pána tvorstva provádět psi kusy... Byla to výzva. Vrátil jsem se jako člověk, který potkal svou šanci,“ vzpomíná dnes.

Po návratu do Prahy pak Jaroslav Skála při rešerši narazil na informace ze Spojených států, kde už jedenáct let fungovalo hnutí Anonymních alkoholiků a kde už se také tu a tam praktikovala tzv. averzivní léčba závislých osob emetinem - přírodním alkaloidem vyvolávajícím zvracení, odtud také termín averzivní, tedy odpor navozující terapie.

Mladý asistent Skála nejdříve nastoupil na psychiatrickou kliniku pražské lékařské fakulty. Časem ji obsadil tolika alkoholiky, že to přednostu Zdeňka Myslivečka začalo zlobit - ubývalo totiž míst pro „pravé“ psychotiky. Proto se Jaroslav Skála v roce 1948 přestěhoval k Apolináři, kde měla psychiatrie těžší chronické pacienty - schizofreniky, maniaky, paralytiky.

Nelítostný dravec

Právě u Apolináře v září 1948 otevřel oddělení pro studium a léčbu alkoholismu. V roce 1950 k tomu dostal účinného pomocníka - preparát s komerčním názvem Antabus, vyvinutý během druhé světové války dánskými farmakology. Antabus blokuje jeden jaterní enzym nutný k odbourávání alkoholu, takže konzumenta místo kýžené euforie postihne hned několik nepříjemných příznaků včetně silného zrudnutí, bušení srdce a dýchacích potíží.

Když před jedenácti staletími začali Arabové destilovat z kvasů koncentrovanější alkohol, považovali ho za lék a používali po kapkách. O tisíc let později, koncem 19. století, vyšla v Německu první monografie o alkoholismu. Vzápětí se i u nás začalo s tímto problémem něco dělat. Zhusta jaksepatří svérázně. Počínaje kultivací přirozené ctnosti, která už si pak s pitím poradí sama, přes vytlačení alkoholu z těla jinou drogou - theinem, což je čajový kofein, až po návrhy na úplné zrušení hospod. I z těchto svých předchůdců docent Skála vycházel. Součástí jeho odvykacích léčeb bylo vytváření podmíněných reflexů pomocí takzvaných „blinkaček“: pacient se napil a pak dostal injekci emetinu, po které úporně zvracel. K tomu jak u Apolináře, tak později v léčebnách Dobronice, Lojovice a Červený Dvůr přidal docent Skála navíc takřka vojenský režim plný tělocviku ranní rozčvičkou počínaje a sportu, především přespolního běhu. Nakonec ne nadarmo byl Skála i graduovaný tělocvikář! Došlo to tak daleko, že někteří absolventi odvykací kúry potom začali rekreačně běhat maraton...

Ke své neúprosnosti Jaroslav Skála říká: „Alkohol a drogy vůbec jsou nelítostný dravec. Tomu musí odpovídat metody boje. V anglosaských zemích tomu říkají tough love - tuhá láska.“ K přísné kázni a neustálému zaměstnávání ovšem přistupuje i skupinová psychoterapie, pokud možno neustálý vliv lékaře. „Tak trochu to připomíná tenisový zápas, ve kterém terapeut pomalu a trpělivě hromadí fiftýny, gamy a sety, popřípadě celý zápas. Což ovšem neznamená, že se proti němu pacient po čase neocitne znova...“

Sám doktor Skála se kdysi občas napil. Ale už v jedenapadesátém roce, ráno po jednom večírku na klinice, ucítila Arnoštka Maťová, první stálá sestra na protialkoholním oddělení, z jeho dechu alkohol. A tak si odhodlaně stoupla před svého šéfa a zeptala se: „Myslíte, že je to fér vůči těm, kdo se tu z toho léčí?“ Od té chvíle Jaroslav Skála nepije a od roku 1965, kdy zavedl i odnaučování tabakismu, nekouří. Dnes je paní Maťová už půl století jeho životní družkou.

Příklad pro svět

Dnes se občas namítá, že záchytka je ze své podstaty nedemokratická instituce. Budiž, minimálně je poněkud příliš pragmatická až

mechanistická, jenže těžko zatím najít něco prokazatelně lepšího. „Přísný táta českých alkoholiků“ k tomu říká: „Můj názor na nedemokratičnost záchytek asi nejlíp vystihuje odpověď jednomu slavnému herci (patrně Otomar Korbelář, FH), našemu častému hostu, který mě osočil, že ho tam omezují na svobodu: 'Ano, ale co mám dělat? Vždyť vy s ní neumíte zacházet!'“ Svět se svobodou jednotlivce zachází v tomto smyslu různě. Například ve Spojených státech prý funguje asi tisíc záchytek podle apolinářského vzoru a v jedné z nich, v Saint Louis, je to dokonce napsáno v zakládací listině! Vynikající londýnský alkohololog Griffith Edwards si naopak jednou trpce povzdechl: „To my u nás radši necháme opilého zmraznout, než abychom si vůbec troufli zavést něco tak omezujícího svobodu...“

Docent Skála se s úvahami o nedemokratičnosti záchytek setkával celý život a paradoxně nejmíň je prý prezentovali odborníci právě z těch nejdemokratičtějších zemí. „Stejně tak jsem se ovšem setkával s vděčností těch, kterým jsme pomohli, zejména jejich rodin. Záchytka totiž byla nejpřirozenějším prvním krokem k protialkoholní léčbě,“ poznamenává. Při svém ohlédnutí zpět shrnuje svůj život do několika zásad. V úplných počátcích to bylo poněkud naivní: „Kdo chce, ten taky může.“ Poté převládlo profesionálně záchytkovské: „Nebát se a neubližovat.“ V letech normalizace se snažil: „Být uprostřed dění a nikomu přítom ani nepřekážet, ani neubližovat.“ V poslední době coby žijící legenda „dodávám naději, práci musí dodat mladší“. A nad tím vším se bez přestání vznášelo krédo: „Brát a dávat.“

Devadesátiny docent Skála oslavil nejdříve na odborné konferenci na Slapech, poté mezi kolegy a pacienty u Apolináře. Rozlučme se s ním výrokiem, který daleko přesahuje svět alkoholu: „Dnes, kdy už se západní civilizace jako celek jakžtakž vypořádala s hmotnými problémy, spočívá její budoucnost v tom, jak se s realitou, kterou si vytvořila, vyrovná psychicky.“

František Houdek